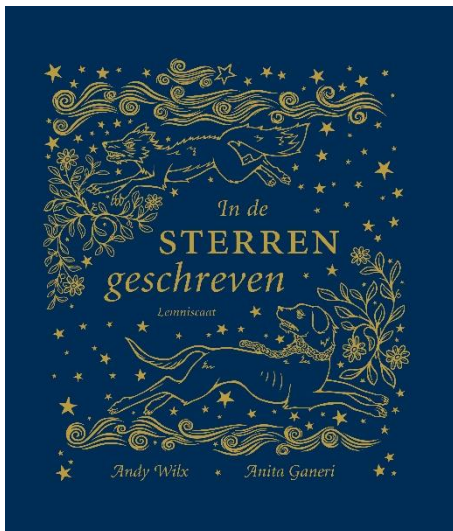

Lessuggesties bij:

In de sterren geschreven

Anita Ganeri & Andy Wilx
Uitgeverij Lemniscaat

Vakken of lesonderdelen:
handvaardigheid, sterrenkunde
geschiedenis, taal, tekenen

ISBN: 978 90 477 1136 0

Prijs: € 14,95

Over het boek

Wie heeft niet tijdens een heldere nacht naar boven gestaard en zich laten betoveren? Al duizenden jaren kijken mensen naar de sterren, en vertellen hun kinderen en kindskinderen hoe die aan de hemel verschijnen. In dit boek zijn die verhalen verzameld – van Griekse mythen tot Indiase eposen en vertellingen van inheemse volkeren uit Noord- en Zuid-Amerika, Afrika, Australië en Oceanië. Verhalen over wraakzuchtige goden en godinnen, monsters, helden en dappere dieren – met één overeenkomst: je kunt ze aan de sterrenhemel zien staan. Lees over hoe Giraf een ster werd. Over Gilgamesj en de Stier. Over Kallisto en Arkas: Grote Beer en Kleine Beer. Over hoe Coyote de sterren verspreidde. Over Orion, de ziel van de farao. En nog heel veel meer...

Anita Ganeri laat de eeuwenoude verhalen glinsteren in woorden, en net zo schitterend als de sterren zijn de illustraties van Andy Wilx. Een boek om te koesteren, generaties lang.

Over de auteur

ANITA GANERI werd geboren in India, maar verhuisde al op jonge leeftijd naar Engeland. Ze studeerde Frans, Duits en Indiastudies aan de Universiteit van Cambridge. Daarna werkte ze een tijd als redacteur bij Usborne, en zegde uiteindelijk haar baan op om schrijfster te worden. Inmiddels heeft ze al meer dan zeshonderd boeken geschreven – voornamelijk non-fictie.

Over de illustrator

ANDY WILX is beeldend kunstenaar. Zijn werk varieert van illustraties tot meubilair. De decoratieve patronen, scherpe lijnen en opvallende kleuren die hij gebruikt worden vergeleken met het werk van William Morris en de pracht van verluchte middeleeuwse manuscripten.

Meer informatie op: www.lemniscaat.nl

UITVOERING

Thema's: andere culturen, dieren, klassieke oudheid, liefde, magie, monsters, sterren, sterrenbeelden, strijd, verdriet, vriendschap, wraak

Doelgroep:	<i>In de sterren geschreven</i> is geschikt voor kinderen vanaf 10 jaar. Onderstaande opdrachten zijn bedoeld voor leerlingen vanaf groep 5.
Tijdsinvestering:	Afhankelijk van de gekozen opdrachten variërend van een half lesuur tot meerdere uren.
Uitvoering:	Klassikale of individuele start, vervolginvulling zowel individueel als in groepjes mogelijk.

Inleiding

In de sterren geschreven is een verzameling verhalen over sterren en sterrenbeelden uit verschillende culturen.

U kunt de lessenserie over *In de sterren geschreven* beginnen door bijvoorbeeld [dit filmpje](#) van Schooltv over de sterrenbeelden te tonen. Geef de leerlingen daarna een [afbeelding van het sterrenbeeld Zwaan](#) en laat ze er vervolgens een zo realistisch mogelijke zwaan omheen tekenen. Waar denken ze dat de kop komt, waar de vleugels, waar de poten? Laat de leerlingen vervolgens in kleine groepjes een verhaal over deze zwaan verzinnen. Eventueel kan ieder groepje kort zijn verhaal aan de klas vertellen. Lees dan als afsluiting het eerste verhaal uit *In de sterren geschreven* voor. Komt dit verhaal overeen met wat een van de groepjes heeft bedacht?

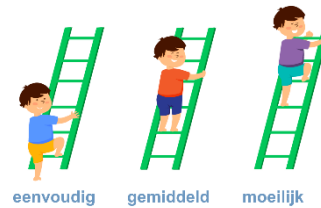
Een alternatieve inleiding is om eerst het eerste verhaal uit *In de sterren geschreven* voor te lezen en daarna de leerlingen te vragen een tekening te maken van (een deel van) het verhaal. Verdeel de leerlingen in kleine groepjes en laat ze elkaar kort iets vertellen over wat ze getekend hebben.

Als u dieper op het thema sterrenkunde wilt ingaan, kunt op de website sterrenkids.nl meer informatie vinden. Deze site is ontwikkeld door de Cosmos sterrenwacht in Lattrop en het Sonnenborgh Museum en Sterrenwacht in Utrecht.

Lessuggesties

Maak een selectie uit de onderstaande lessuggesties en leid die in bij de leerlingen.

De moeilijkheidsgraad van de opdrachten wordt weergegeven met behulp van de volgende symbolen:

SUGGESTIE 1: FRAGMENT

Lees het verhaal *Hoe Giraf een ster werd* en beantwoord de volgende vragen:

1. Wat is een andere naam voor het sterrenbeeld *CruX*?
2. Welke twee Afrikaanse stammen worden in dit verhaal genoemd?
3. Welke taak hadden de leeuwen? En de olifanten?
4. Waarom had Giraf geen taak? Welke taak bedachten de dieren voor Giraf?
5. Welke beloning kreeg Giraf voor zijn werk?
6. Wat is woord voor 'giraf' in de taal van de Khoisan?
7. De laatste zin van het verhaal is: '*Ze herinneren ons er voor altijd aan dat iedereen iets bijzonders heeft.*' Kies drie personen die jij kent en schrijf op wat voor bijzonders zij hebben.

SUGGESTIE 2: LEESVERSLAG

Als je het hele boek *In de sterren geschreven* hebt gelezen, kun je over een aantal verhalen een verslag maken. Kies voor deze opdracht in ieder geval drie verhalen. Op die manier kun je later nog eens teruglezen wat je van het boek vond. In bijlage 1 vind je een leesverslagformulier dat je daarvoor kunt gebruiken.

SUGGESTIE 3: STERRENHEMEL MAKEN

Als het buiten helemaal donker is en je naar de hemel kijkt zie je heel veel sterren. Met wat moeite zie je ook de sterrenbeelden die afgebeeld staan bij de verhalen van *In de sterren geschreven*.

Opdracht

Je gaat een model maken van de sterrenhemel. Daarvoor heb je het volgende nodig:

- Schoenendoos
- Zwarte verf of zwart papier / karton
- Lijm
- Schaar
- Kleine plakbriefjes
- Potlood
- Prikpen
- Een grote onderzetter of iets anders om ervoor te zorgen dat je niet in de tafel prikt
- Kerstverlichting

Stap 1. Neem de schoenendoos en verf hem vanbinnen helemaal zwart of beplak hem met zwart papier. Versier hem van buiten als je dat wilt. Maak in een van de korte zijken een gat zo groot als een euromunt. Als je dat moeilijk vindt, vraag dan een volwassene om je hierbij te helpen.

Stap 2. Kies een verhaal uit *In de sterren geschreven* en teken het sterrenbeeld dat daarbij hoort na op een klein plakbriefje. Plak het briefje vervolgens op het deksel van de schoenendoos.

Stap 3. Herhaal stap 2 totdat je vindt dat je genoeg sterrenbeelden hebt.

Stap 4. Pak je prikpen en prik gaatjes op de plaats van de sterren. Zorg ervoor dat een kerstlampje er goed in past.

Stap 5. Neem de kerstverlichting, en steek een lampje in elk van de gaatjes die je gemaakt hebt.

Stap 6. Doe de lichtjes aan en kijk door het gat in de schoenendoos.

SUGGESTIE 4: HOE ZAG MEDUSA ERUIT?

In het verhaal *Het paard met de witte vleugels* staat een beschrijving van Medusa, een vrouw die door de godin Athene werd veranderd in een gruwelijk monster.

Want Medusa was een gruwelijk monster, met scherpe bronzen klauwen, geschubde vleugels en slagstanden als van een everzwijn. En erger nog: haar hoofd werd omringd door slangen die flitsten en sisten als levende vlammen. Iedereen die haar aan durfde te kijken, veranderde onmiddellijk in steen.
(uit: *In de sterren geschreven*)

Opdracht

Je gaat een afbeelding maken van Medusa. In bijlage 3 vind je een foto van een vrouwengezicht. Ze lijkt nog helemaal niet op Medusa. Maak de foto af door haar in Medusa te veranderen.

SUGGESTIE 5: HET SCHIP DE ARGO BOUWEN

In het verhaal *Het Gulden Vlies* lezen we over een heleboel mensen. Eén van hen is Iason. Hij is de zoon van koning Aison, maar zijn oom, Pelias, heeft de troon van Aison gestolen en Aison en Iason het land uit gegooid. Op een dag besluit Pelias dat hij Iason de troon terug zal geven als die het Gulden Vlies voor hem veroverd. Iason gaat op weg naar het koninkrijk Kolchis, waar het Gulden Vlies zich bevindt. Om daar te komen laat hij het schip de Argo bouwen. De godin Athene helpt hem daarbij.

In de daaropvolgende maanden liet Iason, met de hulp van Athene, godin van wijsheid en oorlog, een geweldig schip bouwen. Het was het mooiste schip dat iemand ooit had gezien. De Argo was gemaakt van glanzend hout – een geschenk van de goden. De zeilen bolden op en aan weerskanten stonden trots de roeibanen.
(uit: *In de sterren geschreven*)

Opdracht

Lees de beschrijving van de Argo nog eens goed en bouw dan je eigen versie van de Argo. Het hoeft natuurlijk niet zo groot te worden als een echt schip.

Tip: Gebruik ijsstokjes om je boot te maken. Je lijmt de stokjes gemakkelijk aan elkaar en als je schip klaar is kun je hem mooi maken door hem te verven en te versieren.

Voor de docent:

Ijsstokjes zijn te koop bij verschillende winkels met huishoudelijke artikelen. Er kan natuurlijk ook ander 'waardeloos' materiaal worden ingezet.

SUGGESTIE 6: DE WERKEN VAN HERAKLES

In het verhaal *De werken van Herakles* lees je over de tien opdrachten die Herakles moet doen voor de koning van Mykene. Omdat Herakles bij twee opdrachten had vals gespeeld, moet hij nog twee extra opdrachten doen. In totaal moet hij dus twaalf opdrachten uitvoeren.

Opdracht

Maak een informatieposter over de twaalf werken (opdrachten) van Herakles. Verdeel een groot vel papier in twaalf gelijke vakken, bijvoorbeeld door te vouwen. Als je geen groot vel hebt, kun je ook een paar kleinere vellen aan elkaar plakken. In elk vak komt informatie over een opdracht van Herakles. Zorg ervoor dat er bij elke opdracht een titel, een korte beschrijving en een tekeningetje van (een deel van) de opdracht staat.

Voor de docent:

U kunt er ook voor kiezen om uw leerlingen stroken te geven die ze in twaalf blokjes verdelen. Elk blokje kan dan één van de werken tonen.

SUGGESTIE 7: WIE WAREN DE OORSPRONKELIJKE BEWONERS VAN DE VERENIGDE STATEN?

In *In de sterren geschreven* lees je verschillende verhalen over hetzelfde sterrenbeeld. Dat komt omdat verschillende culturen hun eigen verhalen hebben over de sterren. Zo lezen we dat het sterrenbeeld dat wij meestal *Grote Beer* noemen, in de verhalen van de Anishinaabe de *Visser* heet. De Anishinaabe was een van de oorspronkelijke bevolkingsgroepen van wat wij nu de Verenigde Staten en Canada noemen.

Opdracht

In het boek staan ook verhalen over twee andere, iets bekendere oorspronkelijke bevolkingsgroepen van de Verenigde Staten: de Cherokee en de Navajo. Zoek informatie over deze twee bevolkingsgroepen en verwerk wat je gevonden hebt in een leporello.

Een leporello is een boekje dat in een zigzagvorm is gevouwen. Het lijkt een beetje op een accordeon.

Stap 1. Neem een vel papier en vouw dat door de helft. Vouw het papier weer open en draai het om.

Stap 2. Vouw nu de bovenkant tot aan de vouw die je in stap 1 hebt gemaakt. Vouw ook de onderkant tot aan de vouw die je in stap 1 hebt gemaakt. Vouw alles nu weer open. Je hebt nu een zigzagboekje.

Stap 3. Vouw het boekje weer dicht, zodat je maar één smalle strook hebt. Deze strook moet aan de rechterkant een vouw hebben. Is dat niet zo? Draai het boekje dan om zodat de bovenkant aan de onderkant ligt. De strook die nu bovenop ligt is de voorkant. Hier schrijf je op waar je leporelloboekje over gaat: de Cherokee en de Navajo.

Stap 4. Versier de voorkant met tekeningen, stickers of plaatjes.

Stap 5. Open het boekje. De stroken naast de voorkant ga je vullen met plaatjes en weetjes over de Cherokee. Zorg ervoor dat elke strook over één onderwerp gaat, zoals geschiedenis, cultuur, taal, kunst en/of bekende personen.

Stap 6. Draai de leporello om en vul die met plaatjes en weetjes over de Navajo.

Voor de docent:

Op [deze website](#) vindt u meer informatie over leporello's.

SUGGESTIE 8: MAAK EEN STRIPVERHAAL VAN DE LAMA-STER

Bij elk verhaal in het boek *In de sterren geschreven* staat een tekening, om je een voorstelling van de hoofdpersoon of gebeurtenis te geven. Maar je kunt een verhaal natuurlijk ook helemaal in plaatjes uitbeelden: dat noemen we een stripverhaal.

Opdracht

Maak een stripverhaal over de legende van *De Lama-ster*. Daarvoor moet je scènes van het verhaal achter elkaar 'plakken'.

Bedenk voordat je begint te tekenen welke delen van het verhaal belangrijk zijn om te tekenen. Vraag daarom een kopie van het verhaal aan je docent en onderstreep in de tekst wat je wilt tekenen. Zet bij elk deel dat je hebt onderstreept een nummer, zo sla je niet per ongeluk iets over. Nu kun je beginnen met tekenen!

Je kunt je stripverhaal afmaken door onder elk plaatje te schrijven wat er daarop te zien is.

Voor de docent:

Leerlingen die al handig zijn met een computer kunt u de strip ook op de computer laten maken. De website [canva](#) biedt de mogelijkheid om online strips te maken.

U kunt de leerlingen ook alvast een leeg stripverhaal geven zodat zij zelf alleen nog de tekeningen erin hoeven te zetten. Op 123lesidee.nl vindt u lege stripverhalen.

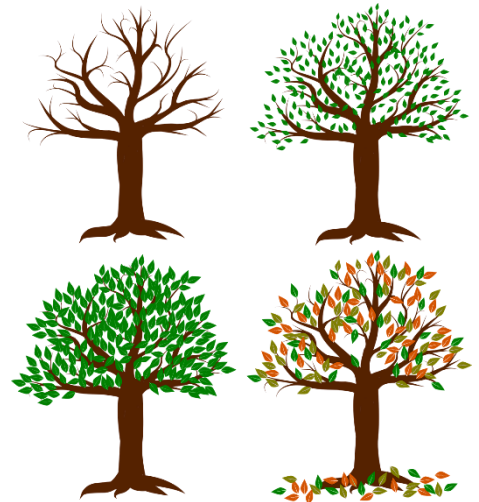

SUGGESTIE 9: VIER JAARGETIJDEN IN ÉÉN TEKENING

In het verhaal *Hoe Visser de zomer bracht* lezen we dat Visser in een besneeuwd bos leeft waar het altijd winter is. De bewoners van het bos zien dat het in het rijk van het Hemelvolk lekker warm is en willen ook wat van die warmte. Ze verzinnen een plan om de zomer naar het bos te halen.

Hun plan slaagt maar gedeeltelijk. Nu is het voor de bewoners van het bos slechts een deel van het jaar zomer. Het andere deel van het jaar is het nog steeds koud.

In Nederland hebben we ook niet alleen maar winter of alleen maar zomer. We hebben zelfs vier jaargetijden. Een ander woord voor jaargetijde is seizoen.

Opdracht

In deze opdracht ga je een tekening maken van de vier seizoenen. Deel een vel papier in vieren of gebruik de fotolijst in bijlage 2. Maak in alle vier de hokjes eerst dezelfde tekening (bijvoorbeeld van een boom) en kleur ze vervolgens zo in dat je de vier seizoenen laat zien.

Alternatieve opdracht

In deze opdracht ga je ook een tekening maken van de vier seizoenen, maar in plaats van vier keer dezelfde afbeelding te maken, maak je slechts één tekening, die je in vieren deelt. Het ziet er dan een beetje uit als een puzzel. Elk deel moet je zo inkleuren dat je kunt zien dat dit deel zich in een ander jaargetijde bevindt. Ook hiervoor kun je de fotolijst van bijlage 2 gebruiken.

Voor de docent:

Bij deze opdracht kunt u er ook voor kiezen niet een boom als onderwerp te nemen, maar een poppetje met wisselende kledingstukken passend bij de seizoenen.

SUGGESTIE 10: DIEREN MAKEN VAN TOILETROLLEN

In veel verhalen van *In de sterren geschreven* spelen dieren een belangrijke rol. Zo zijn er de zwaan, de Pegasus (een vliegend paard), de ram, de beer, de hond, de vos, de stier, de giraf, de spin, de slang en nog veel meer dieren.

Opdracht

Maak de dieren van *In de sterren geschreven* van toiletrollen.

Je hebt nodig:

- Toiletrollen
- Gekleurd papier
- Gekleurde stiften
- Lijm
- Schaar

Hieronder volgt een voorbeeld voor een vos uit het verhaal *De hond en de vos*.

Stap 1. Beplak de toiletrol met oranje papier.

Stap 2. Duw de bovenkant van de toiletrol naar binnen zodat er twee oren ontstaan.

Stap 3. Knip een hartvorm uit wit papier. Dit wordt het gezicht van de vos.

Stap 4. Teken ogen en een neus op het hart en plak het hartje bovenaan de toiletrol, net onder de oren. Let op dat de oren wel aan beide kanten van het gezicht staan!

Stap 5. Knip een staart uit het overgebleven oranje papier. Het puntje van de staart van de vos is wit, gebruik daar het witte papier voor. Plak het witte puntje op de punt van de oranje staart.

Stap 6. Plak de staart aan de achterkant van de toiletrol. De vos is nu klaar.

Je kunt de stapjes die je voor de vos hebt gevolgd ook voor de andere dieren gebruiken.

SUGGESTIE 11: WAT WEET JIJ VAN HET OUDE EGYPTE?

De verhalen *De zonnegod en de slang* en *De ziel van de farao* spelen zich af in het oude Egypte. We kennen het oude Egypte van de piramides, de farao's, mummies en de bijzondere schrijftaal, de hiërogliefen. Maar waar werden de piramides eigenlijk voor gebouwd? En wat waren farao's? Hoe zien de hiërogliefen eruit, en wat betekenen ze? Wat zijn mummies?

Opdracht

Op [deze wikiwijs](#)-pagina ga je op zoek naar de geheimen van het oude Egypte. Je werkt samen met een klasgenoot. Van al je ontdekkingen ga je een collage maken die je later aan de rest van de klas laat zien.

Voor de docent:

Bekijk de wikiwijs-pagina voordat u de leerlingen ermee aan het werk zet, zodat u kunt bepalen of dit geschikt is voor uw leerlingen en u ook eventuele vragen kunt beantwoorden wanneer de leerlingen ermee aan de slag gaan.

Wellicht is het begrip 'collage' lastig voor uw leerlingen. Leg het voor de duidelijkheid uit of toon een voorbeeld.

SUGGESTIE 12: JE EIGEN LEGENDE VERZINNEN

Als je *In de sterren geschreven* helemaal hebt gelezen weet je al veel over hoe de sterrenbeelden aan hun naam komen. Maar misschien heb je zelf ook wel eens naar de sterren gekeken en een vorm ontdekt van een dier, mens of voorwerp. Wat zou de achtergrond van jouw sterrenbeeld zijn?

Opdracht

Schrijf een nieuwe legende bij een sterrenbeeld. In bijlage 4 vind je een afbeelding van een deel van de sterrenhemel. Gebruik je fantasie om een nieuw sterrenbeeld te vinden en teken het sterrenbeeld in de afbeelding. Bedenk ook een verhaal bij dit sterrenbeeld en schrijf dat op.

SUGGESTIE 13: VERBIND DE PUNTEN

Kijk eens naar de afbeeldingen aan het begin van elk verhaal. Zie je dat de sterren in de sterrenbeelden met elkaar verbonden zijn met een lijntje? Je hebt alleen nog wat fantasie nodig om de figuur er ook echt in te zien. Gelukkig helpt de illustrator je een beetje op weg en heeft hij ook aangegeven hoe je de figuur in de sterrenbeelden kunt zien.

Opdracht

Je hebt vast wel eens zo'n puzzel opgelost waarbij je de puntjes met elkaar moest verbinden zodat er een figuur uit kwam. Je gaat er nu zelf een maken! Neem een van de sterrenbeelden uit het boek *In de sterren geschreven* en maak er een verbind-de-puntjespuzzel van zodat er een duidelijk(e) zwaan, paard, ram, hond, beer of een ander figuur tevoorschijn komt.

Stap 1. Teken met een dunne potloodstreep een dier.

Stap 2. Plaats met een dikke zwarte stift puntjes op de plekken waar je tekening hoeken maakt.

Stap 3. Zet bij elk puntje een nummer zodat degene die de puzzel oplost weet in welke volgorde de lijnen getekend moeten worden.

Stap 4. Gum heel voorzichtig de potloodlijntjes uit.

Let op: omdat je alleen de omtrek van het dier maakt, kun je dingen zoals ogen, neus, (snor)haren en nagels er het beste met een zwarte stift zelf in tekenen.

Alternatieve opdracht

In plaats van zelf een puzzel te maken, kun je ook aan je juf of meester vragen of die er een voor je heeft.

Voor de docent:

Er zijn verschillende sites waarop u verbind-de-punten-puzzels kunt vinden, zoals [leuk voor kids](#), [kleuren](#) en [schoolplaten](#).

Afronding

U kunt het project rond het boek *In de sterren geschreven* afronden door bijvoorbeeld een bezoek te brengen aan een planetarium. Het [Koninklijk Eise Eisinga Planetarium](#) in Franeker en het [Sonneborgh Museum en Sterrenwacht](#) in Utrecht bieden rondleidingen voor het primair onderwijs. Als deze locaties niet bij u in de buurt zijn, kunt u ook het mobiele planetarium van de Rijksuniversiteit Groningen naar uw school halen. Meer informatie over dit mobiele planetarium vindt u op de website van de [RUG](#).

U kunt ook een dag(deel) inplannen waarop leerlingen hun gemaakte werk presenteren aan hun klasgenoten. Het is leuk om ouders, familie en andere belangstellenden uit te nodigen voor deze presentatiedag.

Het zou leuk zijn als er in de school of het lokaal een (semi-)permanente plek voor het werk van de leerlingen ingeruimd wordt.

BIJLAGE 1: LEESVERSLAG

3) Waar gaat het boek over?

4) Tekening over het boek

Leesverslag van:

1) Titel van het boek

2) Schrijver(s)

5) De titel van het boek is goed / niet goed gekozen omdat:

6) Hoe vind je het boek?

☐ – leuk	☐ - droevig
☐ – spannend	☐ - makkelijk
☐ – grappig	☐ – moeilijk
☐ – saai	
☐ – anders:	

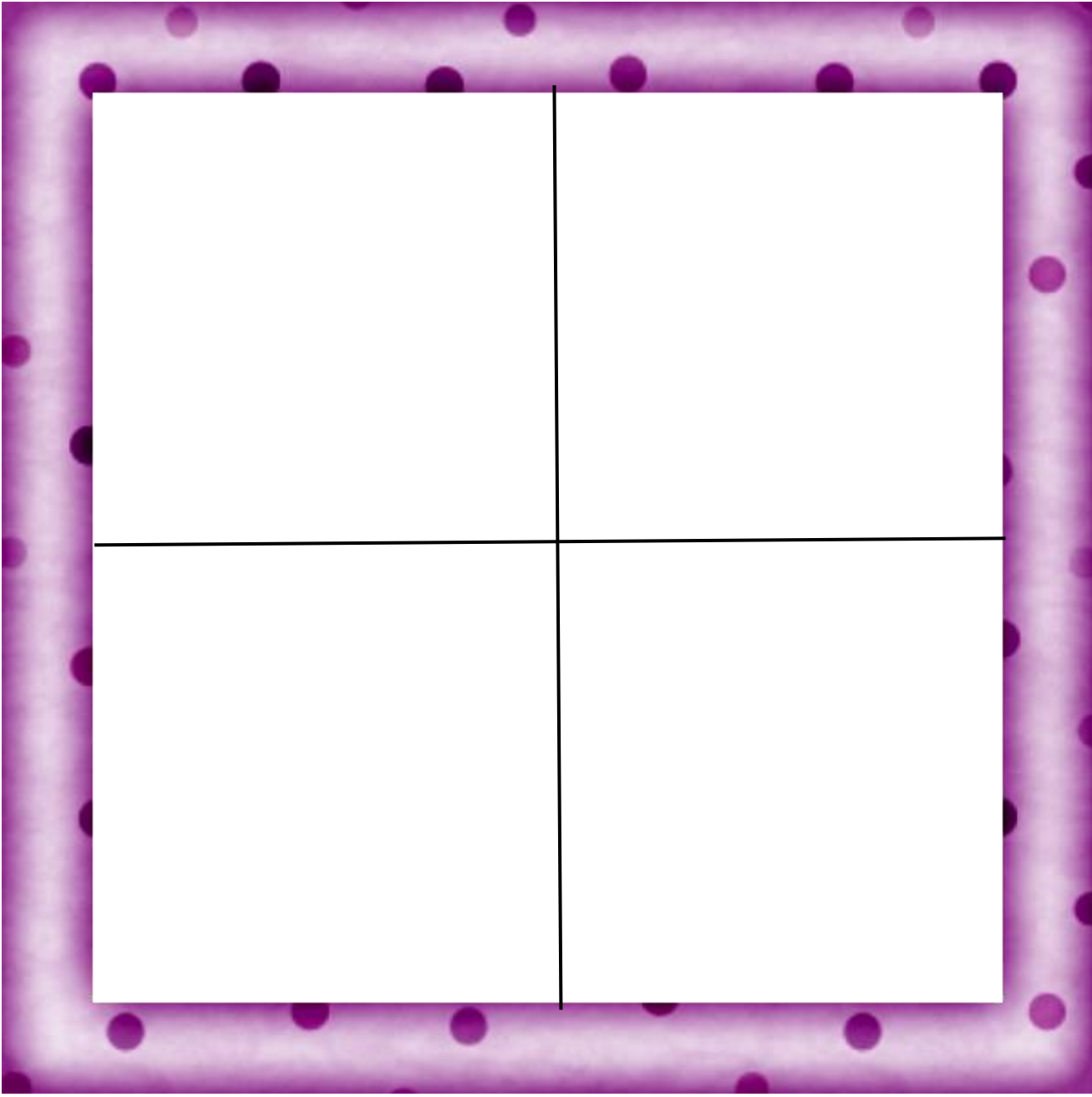
7) Eén ding dat ik over het boek wil zeggen:

8) Het boek krijgt van mij:

BIJLAGE 2: SUGGESTIE 9, VIER JAARGETIJDEN

BIJLAGE 3: SUGGESTIE 4, MEDUSA

BIJLAGE 4: SUGGESTIE 12, JE EIGEN LEGENDE SCHRIJVEN

